

AZ ÉRMELLÉKI MAGYAR KISEBBSÉG „ISKOLA-LÉT” KÉRDÉSEI A DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSOK TÜKRÉBEN

*THE ISSUES OF “SCHOOL EXISTENCE” FOR HUNGARIAN
MINORITY FROM ÉRMELLÉK REGION IN THE LIGHT OF
DEMOGRAPHIC CHANGES*

PÁSZTOR RITA GIZELLA¹

Abstract

Demographic changes, like reduction, ageing, emigration or ethnical exchange are not unfamiliar to the Érmellék region in Romania. Demographic factors, such as the reduction in the number of children define the existence of schools. In the region under scrutiny, as a result of its structure, the school network is formed mostly from small schools, with a low number of students and a high dropout rate. The disadvantaged community in this region is formed of Hungarian and Hungarian Roma people. The school does not dissolve the differences resulting from the disadvantaged situation; however, it can be considered a vertical channel for social mobility. Their closure would make attending school more difficult for 20 percent of the children living in this region. A case study has been carried out in one of the school groups of the region, the results of which reaffirms the importance of the educational and social role of the school, irrespective of its level of equipment and educational efficiency.

Keywords: demographic changes, ethnical exchange, dropout

1. Bevezetés

A demográfiai változások nyomonkövetése kulcsfontosságú az oktatási startégiák vonatkozásában. Kiemelt szerepe van a kisebbségi oktatásszociológiai kutatásokban is. A romló demográfiai helyzet következményeinek számbavétele elengedhetetlen a romániai magyar tananyelvű oktatás számára.

Jelen tanulmányban a demográfiai változások és az iskolai létszámok összefüggéseit mutatjuk be a romániai Érmellék² egyik iskolacsoportjában. A demográfiai potenciál, a gyerekek születési száma, önmagában nem elég az

¹ Egyetemi adjunktus, Partiumi Keresztény Egyetem Nagyvárad, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Humántudományi Tanszék

² Érmellék elnevezést tanulmányunkban kizárólag a romániai Bihar megye északi részén fekvő, többségében magyarok és magyar cigányok lakta településekre vonatkoztatjuk.

oktatási intézmények létszámkérdésének megoldására. Az etnikai csere hatását vizsgáljuk kutatásunk keretében. Az iskolai lemorzsolódás, illetve a kimaradás jelensége befolyásolja az iskolák megmaradását. Vizsgálatunk feltáró jellegű, az iskolai lemorzsolódás tendenciájának közelebbi elemzésére vállalkozik, melyben egy esettanulmány eredményeit írjuk le.

2. Irodalmi áttekintés

A népesség-előreszámítások az oktatási jövőtervek kidolgozása szempontjából esszenciálisak. A kisebbségi oktatásszociológiai vizsgálatok lényeges elemét képezik. Az oktatási jogszabályokban megtaláljuk azokat a létszámhatárokat, amelyek lehetőséget teremtenek osztályok kialakítására és fenntartására. A népesség-előreszámítások ezeket az adatokat veszik figyelembe.

Az osztálylétszám alapmutató, az aktuális romániai előírások szerint a létszámhatár 12 fő. Amikor a létszám ez alá csökken, akkor osztály indításhoz vagy működtetéshez tanfelügyelőségi, esetenként minisztériumi engedélyeztetés szükséges (Márton–Kapitány 2016). Mindenkinek joga van az anyanyelvű oktatáshoz, de nem biztos, hogy otthon.

Az iskolákban a helyi társadalom szerkezete képződik újra, a tanulók szocioökonómiai háttere meghatározza az iskolarendszert. A demográfiai változások, adott esetben az etnikai csere hatása ebben mutatkozik meg (Pásztor 2017). Ha az etnikai csere a roma lakossági arány növekedésére utal, akkor az nem jelenti egyértelműen a beiskolázási számok növekedését is. A lemorzsolódás gyakori jelenség a roma tanulók körében (Fehérvári 2015). Ez a folyamat pedig befolyásolja a létszámhatáron működő osztályok jövőjét.

A lemorzsolódás és a hozzá vezető út nem más, mint az iskolai kudarc és a tanulási folyamat sikertelensége. A sikertelenség az iskolai teljesítményben, az iskolai magatartásban mutatkozik meg, amelynek mutatója az iskolán belül a bukás, az évismétlés, az indokolatlanul sok hiányzás, fegyelmezetlenség, az iskolában elvárt viselkedéssel szembeni ellenszegülés (Jigau–Surdu 2002). Az iskolai kudarc következményeként a tanuló pedagógia szempontból hátrányos helyzetbe kerül, melyet nemcsak a lemorzsolódás mér, hanem az évismétlés, a túlkorosság, a normaszegő magatartás is (Imre 2002). A társadalmi tényezők, ezen belül a hátrányos helyzetet létrehozó körülmények, kedvezőtlen viszonyt teremtenek a tanulók számára, amelyek minden esetben befolyásolják az iskolai előmenetelt, gátolják a továbbtanulást, majd a munkaerőpiaci boldogulást.

Lemorzsolódásnak tekinthető az egyes programokból (szakképzés, felnőttoktatás stb.), programtípusokból (pl. gimnázium) nappali iskolarendszerből, az oktatási rendszer egészéből való kimaradás (Kádárné Fülöp 2011), valamint az évismétlés, a bukás, vagy az is, ha egy programot évvesztéssel sikerül befejezni (Fehérvári 2008). A definíciók alapján több módon tekinthetünk a lemorzsolódásra, egyrészt lehet státusként értelmezni, másrészt eseményként, avagy folyamatként határozhatjuk meg. Az értelmezések különbözősége az eltérő elemzési adatokban mutatkozik meg. Státusként a nemekre és az etnikai jegyekre támaszkodhatunk, eseményként időponthoz kötöttséghez. Ha folyamatként látjuk a lemorzsolódást akkor azokra az iskolai életút során megjelenő jellemzőkre fókuszál, mint az iskolai eredményességre, tanulói attitűdre, viselkedési formákra (Fehérvári 2015; Rumberger 2011). A jelenséget vizsgáló kutatások szerint, egyéni és intézményi tényezők idézik elő. Egyéni tényezők körébe a tanulmányi eredményeket, hiányzásokat, viselkedési mintákat sorolhatjuk, míg a családi háttér (szülői iskolázottság, gazdasági helyzet), iskolai kompozíció, a hátrányos helyzetű közösségi és szakértői csoportok befolyása sorolható az intézményi tényezőkhöz (Rumberger 2011). A lemorzsolódás egy hosszú folyamatként értelmezhető, melyet tényezők együttes hatása alakít (Fehérvári 2015). A lemorzsolódás végső esete, amikor minden rendszernek hátat fordít a fiatal, ők az iskolaelhagyók.

Kutatási eredmények alapján a lemorzsolódás etnikai sajátosságot mutat. A roma tanulók inkább kerülnek ebbe a helyzetbe, mint nem roma társaik (Fehérvári 2008, 2015; Fiáth 2002; Liskó 2002, 2006). Így alakul ki az a visszaszállás állapot, hogy a romák iskolába járása vagy iskolai oktatásból való kimaradása, mindkét szinten problémákkal telített. Egyrészt az iskolai oktatásból való kimaradás egész életen át tartó szakadékot jelent a modern állami neveléstől, másrészt, ha részt vesznek az oktatásban, akkor pont az intézmény az, amely megkülönbözteti, diszkriminálja. Ezeknek mind kulturális, gazdasági, társadalmi, mind politikai okai is vannak (Forray R.–Hegedűs T. 2001). Kérdésként fogalmazódik meg az, hogy a romák megszerzik-e „a társadalmi harmóniához szükséges tudást és szokásokat” (Lipton–Oake 2008: 17). A kutatási tapasztalatok szerint a támogató iskolai és családi légkör ellenére a roma tanulók kedvezőtlen továbbtanulási döntést hoznak, megmaradnak az alacsony fokú iskolai végzettségénél (Pusztai–Torkos 2001). Azok a fiatalok, akik 15 évesen, vagy még fiatalabban lépnek ki az oktatási rendszerből alacsony munkaerő-piaci eséllyel rendelkeznek, melyet a szociális, etnikai, nemek közötti különbségek, geográfiai és regionális tényezők tovább fokoznak.

3. Anyag és módszer

Érmellék iskolahálózatát leginkább a kisiskolák alkotják, amelyekben alacsony tanulói létszámú osztályok működnek. A városi rangú településeken beszélhetünk iskolaválasztási opcióról, itt több iskola működik, a községek esetében erre nincs lehetőség. Itt a választás abban nyilvánul meg, hogy a tehetősebb családok elviszik a településről gyermekeiket. Találkozunk minden olyan jelenséggel, amit az iskolai közösség etnikai cseréje kapcsán kutatási eredmények tükröznek, a létszámváltozás, eredményesség romlása stb. (Liskó 2006).

Statisztikai adatok másodelemzésével a lemorzsolódás, illetve az atipikus¹ iskolai útvonal etnikai jellege nem mérhető. A kistérség egyik iskolacsoportjában különböző kutatási módszerekkel gyűjtött információkra támaszkodva esettanulmányt készítettünk azzal a céllal, hogy mikroszintű elemzést végezzünk olyan iskolai életesemények vonatkozásában, mint az évisméltés, a túlkorosság, a kimaradás és az etnicitás. Az így kapott adatok segítségével készültek az osztályelemzések a kiválasztott két településen működő oktatási egységekben. A településeket hátrányos helyzetű jellemzőik alapján választottuk ki, mint elszigeteltség, magas roma lakossági arány, kedvezőtlen életminőség.

Ez a módszer segíti a feltáró kutatói munkát, mert lehetővé teszi egy iskolai jelenség részletes vizsgálatát. Az iskola, mint az oktatási rendszer eleme, arra törekszik, hogy minden gyermek számára befogadó, eredményes, sikeres szocializációs platformmá váljon. Ezt a folyamatot objektív pedagógiai jellegzetességek kutatásával, esettanulmányok, esetleírások, jó gyakorlat bemutatásával tárhatjuk fel (Torgyik 2015), amelyhez több módon lehet adatot gyűjteni: dokumentumokból, archívumokból, interjúkból, különböző megfigyelési módszerekkel (Yin 2005). Emellett az iskolaelhagyás tendenciáiról készült esettanulmányunk során a résztvevő megfigyelés, a dokumentumelemzés és a tematikus, félig strukturált interjú módszerét is felhasználtuk, tekintettel arra, hogy a módszerek ötvözése többet eredményez a kutatási terepről és elősegítik az eredmények értelmezését (Héra–Ligeti 2005).

Az esettanulmány elkészítéséhez végzett elemzések alapjául gazdasági, demográfiai, oktatási adatok szolgálnak. A másodlagos statisztikai adatgyűjtés forrását a romániai 2011-es népszámlálás adatbázisa, a Bihar megyei tanfelügyelőség adatbázisa, az iskolák statisztikai adatai képezik. Elemzésünket az iskolai adatlapok szociológiai paramétereinek felhasználásával végeztük.

¹ Atipikusnak tekintjük azokat az iskolai életutakat, amely során a következő események legalább egyike előfordul: bukás, évisméltés, nagyszámú igazolatlan hiányzás, túlkorosság.

Esetünkben az iskolai archívum-elemzéshez (Yin 2005), az iskolai naplókban¹ rögzített adatok szolgáltatják a kutatás kiindulási pontját. Az osztálynaplók olyan adatokat tartalmaznak, mint a tanulók születési adata, vallása, a szülők neve, valamint foglalkozása, lakcíme, a hiányzások száma, tantárgyi értékelések, bukott tantárgyak száma, tanulási átlagok. Ezek a dokumentumok mennyiségi adatokat tartalmaznak, ennél fogva alkalmasak iskolai statisztikák elkészítésére (Kozma 1996). Az iskolai adatforrások hiteles információkat nyújtanak, ezek alapján készülnek az oktatásra vonatkozó megyei, illetve országos elemzések. Ezek a dokumentumok élethűen tükrözik a tanulók egyéni adatait, követhetővé téve a tanulói útvonalakat, azaz a formális oktatási rendszerben megtett utat. Az egyéni adatokból lemérhető az iskolai lemorzsolódási létszám, annak pontos aránya, a lemorzsolódó tanuló iskolázottsági jellemzői (Kádárné Fülöp 2011). Tanulmányunkban a tanulói útvonal a formális oktatásban megtett utat jelenti, amely esetenként atipikus elemeket is tartalmaz, mint bukás, évismétlés, hiányzás, iskolaváltás, kimaradás. Külön fogalomként használjuk a bukás, illetve (év) ismétlés fogalmakat, az előbbi a félévi sikertelen teljesítésre, míg utóbbi a tanév végi sikertelen tanulmányi előmenetelre vonatkozik. Túlkorosnak tekintjük azt a tanulót, aki 15 évesnél idősebb és legalább egyszer ismételt.

A nyilvántartási adatok, a személynevek alapján követhetővé teszik a tanulói útvonalakat. Megnéztük a beiskolázási számokat, az etnikai összetételt, nemek arányát, vizsgáltuk a túlkorosság jelenségét, valamint az évismétlők számát. A vizsgálatba a 2014/2015-ös tanév nyolcadik, illetve hetedik osztályait vontuk be. A nyolcadikos diákok 2007-ben kezdték az iskolát, ők 2000.-ben, illetve 2001-ben születtek (14-15 évesek), a hetedikesek 2008-ban kerültek be az iskolapadba, ők azok, akik 2001-ben, 2002-ben születtek (12-13 évesek). A beiskolázási adatokat ezekről a csoportokról gyűjtöttük és készítettük el az osztálytörténeti leírásokat. Az osztályelemzések során a felhasznált mutatók: a beiskolázási számok tanév elején és végén, osztály életkor, évismétlők életkora, bukók száma. Végig követjük a beiskolázási számokat, első osztályos koroktól, mindegyik esetben. Mivel a településen nincs más iskola, így nagy valószínűséggel az első osztály elkezdésétől a nyolcadik (hetedik) osztály végéig együtt maradnak a tanulók. Ezek az adatok pontosan visszakövethetők, számszerűsíthetők. A lemorzsolódás mérhetőségét a kohorsz vizsgálat teszi lehetővé, az iskolai ciklusok tanulóinak követésével.

A lemorzsolódásra vonatkozó kutatási kérdések megválaszolását segítették a helyszínen készített félig strukturált interjúk. Interjúalanyaink az iskola

¹ Az iskolai archívumokból az osztálynaplókat igazgatói engedéllyel használhattuk, mivel az iskolai archívumhoz való hozzáférés nem nyilvános.

pedagógusai közül kerültek ki, szám szerint négyen.¹ Az interjúk célja az iskolaleírások elkészítéséhez szükséges kiegészítő, az értelmezést elősegítő adatok begyűjtése volt. Az osztályelemzések adatgyűjtését segítő interjúkérdésekben a felmerülő problémákra, a cigánygyerekek motiválásának lehetőségeire, a kimaradások okaira, egyéni problémakezelési próbálkozásaikra, szülőkkel történő kapcsolattartásra kérdeztünk rá. Az interjúk tartalomelemzésének eredményeit az esettanulmányba foglaltuk. Az iskolák leírását a tanulói összetétel, a személyi feltételek és tárgyi felszereltség tükrében valósítottuk meg. Jelen tanulmányban azonban terjedelmi okok miatt csupán a lemorzsolódás és kimaradás eredményeire térünk ki. A roma identitás megállapítása heteroidentifikáció útján történt, melyben a pedagógusok nyújtottak segítséget.

3.1. A vizsgálati térség demográfiai sajátosságai

A magyarság kedvezőtlen reprodukciója Erdély szerte jellemző. Olyan népesedési változások jellemzik, mint fogyás, előregedés, nemzetiségi összetétel szerinti változás. A természetes népmozgalmi folyamatok csak egy részét képezik a népességszám fogyáshoz, a jelenségnek migrációs okai is vannak. A migrációs mérleg az erdélyi magyar kisebbség esetében 1977. és 1992. között jelentős migrációs veszteséget mért, 120 ezer főre becsülik az országot váltók számát (Csata–Kiss 2007). A nyolcvanas évek elvándorlási hulláma jelentősen befolyásolta a magyarság demográfiai jellemzőit. Az elvándorlási folyamatban főleg a fiatal, aktív, reprodukív életszakaszban lévők vesznek részt. Egy szekunder migrációs jelenség is tapasztalható, az időskorúak kivándorlása, akik leggyakrabban már kint élő gyermekeik után mennek. Bihar megyét elhagyók felülreprezentáltak a migrációs folyamatban (Gödri 2004). A népmozgalmi és migrációs adatok nem fedik le a népességcsökkenés különbségét, ez arra utal, hogy más tényezők is hozzájárulnak a fogyáshoz. Népességváltozást eredményez az identitásváltás is, amikor magyar identitás helyett romát, vagy románt, vagy esetleg más identitást jelöl meg a népszámlálás során a megkérdezett. Ez a jelenség a vizsgált térségben elsősorban az ott élő magyar cigányok esetében mutatható ki, amely „kismértékben csökkentette a magyarként regisztráltak számát”, mivel az identitásváltás ebben a térségben nem meghatározó” (Csata–Kiss 2007: 27).

Ezek a folyamatok megmutatkoznak a térségben is. Lakossága előregedő, míg az 1992-es népszámlálás alapján a 60 év feletti lakosság részaránya 17,8 százalék volt, a 2002-es adatok alapján 19,3 százalék. Míg 1992-ben minden

¹ A kutatói munkánk támogatásáért köszönettel tartozunk az iskola vezetőjének és pedagógusainak.

száz 60 év feletti lakosra 122 kiskorú (14 év alatti) lakos jutott, ez az arány 2002-ben már csak 93 volt. Mindez előrevetíti a lakosság számának további apadását (INSSE 2016)¹.

A továbbiakban a népességi adatok alakulását mutatjuk be népszámlálási keresztmetszetekben Románia, Bihar megye és Érmellék esetében, az 1977-es, 1992-es, 2002-es és 2011-es évi népszámlálások adatokat felhasználva (1. táblázat). Országos szinten negatív tendenciát mutatnak az összlakossági értékek, népességcsökkenés látható a román és magyar nemzetiségűek körében, mind Románia, mind a megye, mind a kistérség esetében. Pozitív értékeket a cigány kisebbség mutat csak, Romániában és Bihar megyében is megháromszorozódott a számuk.

1. táblázat: Etnikai összetétel 1977-2011-es népszámlálási adatok alapján (%)

Table 1. Ethnic composition based on 1977-2011 census data (%)

Nemzetiség Térség	Év	Összes 100%	Román	Magyar	Roma	Egyéb
Románia	1977	21559910	88.12	7.95	1.05	2.87
	1992	22810035	89.47	7.12	1.76	1.65
	2002	21680974	89.48	6.60	2.47	1.45
	2011	20121641	83.46	6.10	3.09	7.35
Bihar megye	1977	633094	64.72	31.53	1.90	1.85
	1992	638863	66.54	28.44	3.41	1.61
	2002	600246	67.38	25.96	5.01	1.64
	2011	575398	63.65	24.02	6.02	6.31
Érmellék ²	1977	82608	28	67	4	1
	1992	77559	28	66	6	0
	2002	74785	29	62	8	1
	2011	72047	25,14	61,95	9,86	3,05

Forrás: saját szerkesztés

Az Érmellék népességcsökkenése folyamatos, 1977 és 2011 között elvesztette lakosságának 13 százalékát. Az előző évek népszámlálási adatait összevetve láthatjuk, hogy az etnikai összetételben folyamatos a magyar lélekszámcsökkenés, de közel kétharmados arányát még tartja a magyarság. A

¹ Nemzeti Statisztikai Intézet- hivatalos (INSSE) honlapja, amely megyei, illetve országos statisztikai adatokat tartalmaz (Letöltve: 2016.02.20.).

² Az Érmellék 1997-es.1992-es és 2002-es népszámlálásokra lebontott etnikai összetételét, Ekéné Zamárdi Ilona adataiból vettük át, amely 2004-ben megjelent az Érmelléki Kalauzban, 2004/1.

térsgégi arányok a román ajkúak esetében nem változnak. Jelentős eltérés a roma lakosság körében tapasztalható, amely megkétszereződött az idők folyamán (Ekéné Zamárdi 2005). A magyarok mutatói kimagaslóan a legrosszabbak, míg a roma lakosok száma, magasabb ezeken a részekén, úgy az országos, mint a megyei adatokhoz képest. Az Érmellék népességszáma és etnikai összetétele sokat változott.

A kutatási térségben egyidőben beszélünk előregedésről, elvándorlásról és etnikai cseréről. A statisztikai adatok életminőségre utaló értékei szerint a várható élettartam alacsonyabb az országosnál, amely a teljes népesség körében 71,32 év, míg a megyében 69,88 év (www.cjbihor.ro 2016).

A térség roma lakosságának számaránya növekvő tendenciát mutat, a természetes szaporulat mellett a demográfia szempontból depressziós (elvándorlás, természetes fogyás, előregedés) térségekbe nagy számban költöző roma családok miatt is. A roma lakosság társadalmi és gazdasági integrációja kulcskérdés, a megye stratégiai fejlesztése szempontjából, mert a halmozottan hátrányos helyzetű csoportok növekedése negatívan hat a megye humán erőforrására. Peremhelyzetüket a társadalmon kívüliség jellemzi, életük, életvitelük inkább a társadalom mellett, mint vele való életet jelent (Flóra 2007). A települések szerkezetüket tekintve szegregált települések körébe tartoznak, a roma közösség külön, kompakt tömegben él (Szilágyi és mtsai. 2007). Ebben rejlik az érmelléki településszerkezet sajátossága. A roma közösségek elkülönülten élnek, falun és városon is egyaránt. Ezeket a település részeket helyi elnevezéssel illetik, hívják cigánysornak, telepnek, szigetnek stb. (Pásztor 2016b).

4. Eredmények

Ezekben az iskolákban az oktatás nem szegregáltan folyik, minden osztály vegyes tanulói összetételű, de a roma tanulók létszámának növekedésével a nem roma tanulóké csökken, mert ők iskolát váltanak, tanulmányaikat a közeleli városba, Margittán, vagy esetleg Nagyváradon folytatják.

Az osztálylétszámok ugyan nem mutatnak nagy eltérést, egyik tanévtől a másikig, de ha megnézzük az osztálynévsort, akkor abból kiderül a folyamatos változás. Minden évben, egyetlen kivétel a III. osztály, a bukók helyére új tanulók jönnek, akik szintén évismétlők. A legnagyobb az évismétlők száma az ötödik osztály végén, ami azzal magyarázható, hogy az egy tanítós rendszer után nem tudnak beilleszkedni a felső tagozatos tanulási rendbe. Sokféle elvárással néznek szembe, a több tanár eltérő követelményrendszert jelent. Bár kutatásunkban nem térünk ki részletesen az osztályzatok értékelésére, annyit azonban megjegyzünk, hogy ezek a tanulók már az első félév

végén nagyon gyengén teljesítenek. A román, a matematika és magyar jegyeik legtöbb esetben nem átmenő jegyek¹.

A lemorzsolódás mértékét vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a mintába bekerült 65 tanulóból mindössze 40-nek sikerült ismétlés nélkül elérni a hetedik vagy nyolcadik osztályba, 25 pedig legalább egyszer már ismételt a vizsgálat idejéig. A lemorzsolódás mértéke aggasztó. A lemorzsolódott tanulók minden esetben cigány tanulók. A pedagógusok információira alapozva a mintába bekerült cigánygyerekek családjában a lemorzsolódás intergenerációs jelenség. A kimaradó diákok szülei is idő előtt kiléptek az oktatásból, leginkább négy elemi befejezése után.

A roma tanulók problémát jelentenek az iskolának. A pedagógusok azt a véleményt fogalmazzák meg, amellyel más kutatásban is találkozunk (Liskó 2002), hogy a rendszertelen iskolalátogatás, a sok hiányzás, gyenge tanulmányi átlag, sokszor az alapkészségek alacsony szintje, fegyelmezetlenség, türelmetlenség, korai felnőtté válás, a szülők érdektelensége okozzák a gondokat.

Bár a hivatalos népszámlálási adatok nem tükrözik, de a vizsgálatba bevont településen lakosságának, a pedagógusok becslése szerint, 40 százaléka roma. Ebből következik, hogy igen magas a roma tanulók aránya az iskolákban is, különösen a községben. A roma tanulók sikertelensége itt is utolérhető. Elkezdik ugyan tanköteles korban az iskolát, de nagyon kevesen tudják be is fejezni az általános iskolát. Sikertelenségük nyomon követhető, gyakori a többszöri évismétlés, illetve igazolható az a megállapítás is, hogy az iskolaelhagyók inkább a romák közül kerülnek ki. A beiskolázás nem marad el tanköteles korban, mert a román szociális rendszer összekötötte az oktatással a havi gyermeknevelési támogatást, ugyanis azok a gyerekek, akik nem járnak iskolába, nem kapják meg². Ennek elvesztését nem kockáztatják a szülők a korai iskoláskorban. Később már nem lesz olyan fontos ez az összeg, mert „keresővé” válik³.

A megkérdezettek egybehangzó véleményként fogalmazták meg, hogy az iskolákban általános gondot jelent a roma tanulók kimaradása, de volt, ahol a fegyelmezésük sokkal nagyobb kihívás, mint az oktatásuk. Megtapasztal-

¹ A romániai iskolarendszerben 1 és 10 közötti osztályzat használatos, az 5 feletti osztályzat tekinthető átmenő jegynek.

² Romániában készpénzalapú iskoláztatási támogatás működik. Erre vonatkozó szabályozást a 61/1993-as törvény tartalmaz. A támogatás 18 éves korig fizetendő havi rendszerességgel, feltétele azonban a rendszeres iskolába járás.

³ Megjegyzés: a havi gyermeknevelési támogatás 2016-ban 84 lej, míg az egy napra fizetett napszám értéke általában 50 lej és háromszori étkezés.

tuk azt a megállapítást, melyet Forray Katalin fogalmaz meg, hogy az iskolába járásuk is, a kimaradásuk is gondokkal telített. Ezekre a iskolákra jellemző az, amit a roma gyerekek iskoláztatására vonatkoztatnak a kutatások: a kimaradás, a szülőkkel való kapcsolattartás nehézsége, az iskolai presztízs veszteség (Papp Z. 2012). A kapcsolattartás informális módon valósul meg az esetek többségében, véletlen találkozások, beszélgetések alkalmával.

A pedagógus vélemények alapján motiválatlanok a tanulásra, nem látják hasznát a befektetett munkának és időnek. A szegénység valódi visszahúzó erő. A szülők maguk is ezekbe az iskolákba jártak, de a nyolc általánost nem sikerült befejezniük. A napló elemzés során felfigyeltünk a névazonosságokra, vagyis ugyan abból a családból származnak az évisméltő gyerekek. Ez megerősíti azt az állításunkat, hogy újratermelődik a bizonytalan státus, az intergenerációs mobilitásnak nyoma sincs az ő életükben. Az első osztályba beiratkozó gyerekek hozzávetőleg egy negyede, nyolcadikig kimarad az iskolából, ezek a fiatalok, hat vagy hét befejezett osztállyal rendelkeznek. Ilyen végzettséggel kell megtalálják a helyüket a munkaerő-piacon. A cigánysorról érkező gyerek motiválása kihívás, nehezen bizonyítható számára az, hogy az iskolában szerzett tudás hasznos lesz a jövőbeli tervei megvalósításában. Az interjú alanyok egybehangzóan megfogalmazták, hogy az iskola fenntartása elengedhetetlenül fontos, mivel a beiskolázott gyerekek legalább egy ötöde nem tudna ingázni, tanulása még bizonytalanabbá válna.

Kutatási eredmények mutatnak rá, hogy a Bihar megyei iskolákban az országos tendenciáknál magasabb az iskolai lemorzsolódás mértéke (European Commission 2016). Saját eredményeink is erre világítanak rá. Az adatok mélyén meghúzódó összefüggések értelmezésével megállapíthatjuk, hogy a vizsgálati térségben a lemorzsolódás inkább az itt élő roma kisebbséghez tartozó fiatalok életében jelenik meg. Ez az esemény, az iskolai kimaradás, a pályaválasztás sikertelenségét is jelenti. Az oktatásból való kimaradásnak, lemorzsolódásnak, túlkorosságnak tehát etnikai színezete van. A szegénység státuszából való kitörés lehetősége minimális, a reprodukció jelentős, azok sem mindig tanulnak tovább, akiknek sikerül befejezni a nyolc általánost.

5. Következtetések

Az oktatást a fiatalok időben, koruknak megfelelően kezdik. A vizsgált mintába bekerülők közül az évisméltők minden esetben roma etnikumhoz tartozó tanulók, akik jellemzően cigánytelepen élnek. Nem sikerül beilleszkedniük az iskolai közegbe, elidegenedve vészelnék át pár évet az iskolapadban. Hiába a támogató magatartás a pedagógusok részéről, nem sikerül végig

bent tartani a roma gyerekeket, legalább nyolc általános iskoláról szóló bizonyítvánnyal és hozzátartozó minimális tudással elengedni az iskolából.

Az évismétlés visszatérő jelenség a vizsgált osztályok tanulói közösségében. Minden tanévben van ismétlő diák. Az ötödik és hatodik osztály elvégzése kritikus pont a tanulók számára, legtöbb ismétlés ezekben az osztályokban van. Az ismétlők, heteroidentifikáció alapján, cigány tanulók közül kerülnek ki. Az atipikus tanulói útvonal a roma diákok iskolai karrierjét jellemzi, vagyis bukás, hiányzás, magatartásproblémák, évismétlés fordul elő az iskolában töltött évek alatt. Ők a lemorzsolódók és nagy valószínűséggel közülük kerülnek ki az iskolaelhagyók is. A beiskolázási és kimeneti számok alapján megállapíthatjuk, hogy a diákok egy negyede érintett ebben a folyamatban. Ezek a fiatalok nyolc osztály nélkül, államnyelvi ismeretek nélkül készülnek a munkaerő-piacra, valamint tovább viszik azokat az egyenlőtlenségi aspektusokat, amelyek a családi háttérükre jellemző (alacsony iskolai végzettség, bizonytalan munkavállalási lehetőség, alacsony szintű életminőség stb.), távolodnak a tudás alapú gazdaság kínálta lehetőségektől.

6. Összegzés

Az oktatási intézmények jövőjét tekintve nem lehet figyelmen kívül hagyni a lemorzsolódási tendenciát, mert az iskoláknak szüksége van minden diákra. Néhány gyerek elvesztése osztályok megszűnését vonhatja maga után.

Az iskolai kudarc jelenségének vizsgálata nagy fontossággal bír az oktatásszociológiában. Meghatározó a jelenséget kialakító tényezők ismerete, ezáltal válik lehetővé az iskolázottsági kilátások javítása a roma fiatalok és más hátrányos helyzetben lévő iskolai kimaradással veszélyeztetett fiatalok körében. Ha megismerjük a bajok forrását, akkor könnyebb adekvát megoldási stratégiákat kidolgozni, amelyek révén az oktatási intézmények is biztosabb jövőt remélhetnek.

A roma tanulók nagyszámban nem tudják sikerrel zárni az általános iskolai szintet. Alacsony társadalmi-, gazdasági státusú családokból származnak ezek a tanulók. A családok nehéz anyagi helyzetben, szegregáltan, cigánysoron élnek, a szülőknek nincs állandó munkájuk, nem tudnak pozitív mintát mutatni gyermekeinek, motiválni őket a tanulásra. A cigánysorról a gyermekek az iskola számára nem megfelelő szocializációs jellemzőkkel érkeznek, alapkompenciáik hiányosak társaikhoz viszonyítva. Az iskola nem tudja behozni ezeket a hiányokat. Ennek ellenére a vizsgálati térségben élő magyar cigány tanulóknak kizárólagos szocializációs közeget jelentenek, mert a szocio-ökonómiai háttérük nem teszi lehetővé a településen kívüli oktatási

forma igénybevételét. Ezeknek az iskoláknak a megszűntével, az általános iskola elvégzése még bizonytalanabbá válik. Tapasztalataink szerint az iskola felkészületlen az etnikai változásokra, valamint, hogy az újabb kihívások csupán pedagógiai eszközökkel nem kezelhetők, szükséges a szociális szféra támogatása ahhoz, hogy a szociális problémákkal telített családi háttérrel rendelkező diákok iskolai útvonala inkább tipikus, a formális oktatási rendszer minden szintjén átvezetővé váljon.

Felhasznált irodalom

- Csata István – Kiss Tamás (2007): Népesedési perspektívák. Kriterion-RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár
- Ekéné Zamárdi Ilona (2005): A Bihar megyei Érmellék népesedésének néhány vonása. In: Veliky János (szerk.): Érmelléki Kalauz. Hatvani István Szakkollégium, Debrecen. pp. 79–90. <http://biharkutatas.hu/wp-content/uploads/2012/01/%C3%89rmell%C3%A9ki-Kalauz-1.pdf> (letöltve: 2016. január 22.)
- European Commission (2016): Education and training monitor 2016. Directorate-General for Education and Culture. Publication Office of the European Union, Luxemburg
- Fehérvári Anikó (2008): Szakképzés és lemorzsolódás. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest
- Fehérvári Anikó (2015): Lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás trendjei. In: Neveléstudomány 2015/3. szám. pp. 31–47.
- Fiáth Titanilla (2002): A magyarországi roma népesség általános iskolai oktatása. In: Babusik Ferenc (szerk.): A romák esélyei Magyarországon: Aluliskolázottság és munkaerőpiac – a cigány népesség esélyei Magyarországon. Kávé Kiadó, Delphoi Consulting, Budapest. pp. 11–70.
- Flóra Gábor (2007): Régió, identitás, életminőség. Arisztotelész Kiadó, Budapest
- Forray R. Katalin – Hegedűs T. András (2001): Cigány tanulók az általános iskolában (Egy empirikus vizsgálat tapasztalatai). In: Andor Mihály (szerk.): Romák és oktatás. Iskolakultúra, Pécs. pp. 74–84.
- Gödri Irén (2004): Ki, mikor és miért lesz bevándorló? A Romániából Magyarországra bevándorolt népesség jellemzői és migrációs motivációi. In: Kiss Tamás (szerk.): Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben (Kriterion-RMDSZ Ügyvezető Elnökség), Kolozsvár. pp. 126–147.
- Héra Gábor – Ligeti György (2005): Módszertan. Osiris, Budapest
- Imre Anna (2002): Az iskolai hátrány összetevői. In: Educatio 2002/1. szám. pp. 63–72.
- INSSE (2016): Populația județului Bihor (Bihar megye lakossága). <http://www.bihor.insse.ro/main.php?id=385> (letöltve: 2016. február 20.)

- Jigau, Mihaela – Surdu, Mihai (2002): Participarea la educatie a copiilor romi. Probleme, solutii, actori. (A roma gyerek nevelésében való részvétel. Problémák, megoldások, szereplők). Marlink, Bukarest
- Kádárné Fülöp Judit (2011): A lemorzsolódás mérésének lehetőségei a közoktatásban. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság - és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet <http://adatbank.mtaki.hu/files/dokum/8.pdf> (letöltve: 2016. február 1.)
- Kozma Tamás (1996): Bevezetés a nevelésszociológiába. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Lipton, Martin – Oake, Jeannies (2008): A tanítással változó világ. (Köt. I.-II.). Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest
- Liskó Ilona (2002): A cigány tanulók oktatási esélyei. In: Educatio 2002/1. szám. pp. 49–62.
- Liskó Ilona (2006): A hátrányos helyzetű tanulók iskoláztatási esélyei. In: Educatio 2006/ 1. szám. pp. 118–129.
- Márton János – Kapitány Balázs (2016): Veszélyeztetett oktatási helyszínek. In: Barna Gergő, Kapitány Balázs, Kiss Tamás, Márton János, Toró Tibor: Iskolák veszélyben. Tanulmányok a Székelyföldön kívüli magyar oktatás helyzetéről. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár. pp. 33–60.
- Papp Z. Attila (2012): Az iskolaválasztás motivációi és kisebbségi perspektívái. In: Kisebbségkutatás 2012/ 3. szám. pp. 399–417.
- Pásztor Rita Gizella (2016): Kettős kisebbségi lét ellenére sikeres roma életutak a Bihar megyei Érmelléken. Előadás Korszerű szemlélet a tudományban és az oktatásban, Selye János Egyetem, Komárom. pp. 136–145.
- Pásztor Rita Gizella (2017): Kisebbségi érmelléki képzési és továbbtanulási lehetőségek empirikus megközelítése. In: Szónokyné Ancsin Gabriella (szerk.): Magyarok a Kárpát- medencében 2. Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged. pp. 441–454.
- Pusztai Gabriella – Torkos Katalin (2001): Roma gyermekkor a Partium területén. In: Educatio 2001/3. szám. pp. 584–594.
- Rumberger, Russell W. (2011): Dropping out. Harvard University Press, Cambridge
- Szilágyi Györgyi – Flóra Gábor – Ari Gyula (2007): Bihar megye gazdasági-társadalmi fejlődése. Eredmények és távlatok. Scientia, Kolozsvár
- Torgyik Judit (2015): Multikulturalizmus, interkulturális nevelés. In: Varga Aranka (szerk.): A nevelésszociológia alapjai. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislócki Henrik Szakkollégium, Pécs. pp. 161–181. http://nevtud.btk.pte.hu/files/tiny_mce/Romologia/Kiadvanyok/NEVLESSZOCIOLOGIA%20ALAPJAI_BEL_FULL.pdf (letöltve: 2016. augusztus 8.)
- www.cjbihor.ro (2016): Profilul administrativ- teritorial (Területi adminisztrációs adatok). <http://www.cjbihor.ro/despre-bihor/profil-administrativ%E2%80%93teritorial> (letöltve: 2016. február 20.)
- Yin, Robert K. (2005): Studiul de caz (Esettanulmány). Polirom, Iași

Szduokye' Anonim Gabriella 91

Összefoglalás

A népesedési változások, mint a fogyás, az előregedés, az elvándorlás, az etnikai csere nem ismeretlen a romániai Érmellék területén sem. A demográfiai tényezők, mint a gyermeklétszám csökkenése, az iskolák pusztuló létét határozzák meg. A vizsgált térségben, települési szerkezetéből adódóan, az iskolahálózatot leginkább a kisiskolák alkotják, amelyekben alacsony a tanulói létszám, magas az iskolai lemorzsolódás aránya. Az itt élő tömb magyar és magyar cigány lakosság hátrányos helyzetű közösség. Az iskola ugyan nem szünteti meg a hátrányos helyzetből származó különbségeket, mégis az iskola tekinthető a társadalmi mobilitás vertikális csatornájának. Megszűnésük megnehezítené az iskolába járást az itt élő gyerekek közel 20 százaléka számára. Esettanulmányt készítettünk a kistérség egyik iskolacsoportjában, melynek következtetései megerősítik az iskola oktatási és szocializációs szerepének jelentőségét, eltekintve annak felszereltségétől és oktatási eredményességétől.

Kulcsszavak: demográfiai változások, etnikai csere, lemorzsolódás

EGY-64
XB 213724

X 279919